

ԾԱԶԻԿ

ԺԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

17^{րդ} ՏԱՐԻ.—ԹԻԻ 22. (564)

29 ՄԱՅԻՍ 1904

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ԴԵՄՔԵՐ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԷՖԷՆՏԻ ՈՍԿԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՍԱՅԵԱՆ

արուեստագէտ զէմքերու շարքը զոր մտադրած եմ յաջորդաբար ներկայացնել մեր ընթերցողներուն, կը սկսիմ հայազգի անդրիագործ Երուանդ Էֆէնտի Ոսկանով, իբր արժանաւորագոյնը մեր արուեստագէտներուն եւ ամէնէն աւելի լրջօրէն գնահատուածն ու յարգուածը տեղացի եւ օտար իրենց հեղինակութեամբը անվիճելի եղող բազմաթիւ արուեստասէրներէն: Յետագայ տուրքերը կատարեալ ամօրղջութիւնը չեն կազմեր վարսլետին արհեստանոցին մէջ աշակերտած օրերէս սկսեալ կրած տպաւորութիւններուս եւ քաղուած տեղեկութեանց:

Երուանդ Էֆէնտի Ոսկան ստացած է իր նախնական կրթութիւնը Վենետիկի Մխիթարեանց վարժարանը, ուր գծագրական ճիւղին մէջ իր ի յայտ բերած լուրջ կարողութեամբը չէ ուշացած գրաւելու վարժարանին մէջ դասախօսող երկու գծագրութեան վարպետներուն ուշադրութիւնը, Կալմանին եւ Քուէրանա: Ուսանող սպատանին չի կարենալով սակայն հանդուրժել ծերունի մենամօլին գծագրութիւնները ստուերու տեղու համար պահանջած քմահաճ պայմաններուն, կը նախընտրէ ինքզինքը բոլորովին յանձնել Քուէրանայի խնամքներուն, համբաւեալ հեռանկարիչ եւ կարող արուեստագէտ: Վարժարանական այդ չըջանէն սկսեալ, պատանին Ոսկան, ի շնորհս իր կամեցողութեան մեծ ոյժին, նկարագրի լրջութեանը, եւ ղիտելու կարողութեան, մեծապէս կը յաջողի զարգացնել իր բնածին յատկութիւնները: Այդ տարիներուն մէջ գծած գծագրութիւններէն տեսնելու առիթ ունեցող մը պիտի նշմարէր արդէն այն գեղեցիկ յատկութիւններն որոնք անհամեմատ աւելի ուժովցած եւ տիրական, կը յատկանշեն արուեստագէտին ապագայի արտադրութիւնները:

Եօթանասունական թուականին Վենետիկէն վերադառնալով Պոլիս կը մնայ շուրջ տարի մը եւ ճարտարապետութիւն ուսնելու նպատակաւ կը մեկնի Հոռոմ. տարի մը իր ընտրած մասնաճիւղին կանոնաւորապէս հետեւելէ ետքը, ուսուցչին մահուամբը, ճարտարապետութեան դասընթացքը կը խանգարուի. այդ անկանոնութեան մէջ երիտասարդ ուսանողը կը մտնէ արձանագործութեան ճիւղին, միշտ նոյն վարժարանին մէջ (Académie St. Luc) եւ կը սկսի մեծ եռանդով ու տարօրինակ արդիւնաւորութեամբ մը աշակերտել աշխարհահռչակ անդրիագործ Մօնթէվէրտի. այդ շրջանին մէջ բնա-

կանաքար կը ստանայ արուեստագիտական իր բարձրագոյն ուսումը. բլաններու խորունկ հասկացողութեամբը bas-reliefներու մէջ իր ունեցած մասնաւոր յաջողութիւնը Ռօն-թէվէրտի կը վերադրէ երիտասարդ արուեստագէտին նախապէս հեռանկարչութեան մէջ ստացած հմտութեանը եւ կը ստիպէ Արուեստանոցին միւս աշակերտներն եւս որ այս ուսման մէջ կատարելագործուին: Զարտարապետութեան մէջ դասական դարձած համեմատական չափերը «Հայր մերի պէս մտքիս մէջ տպաւորուած էին» կ'ըսէ յոր-գելի արուեստագէտը, բան մը որ անտարակոյս պէտք է շատ նպաստած ըլլայ իր թէ՛ շինութեան արուեստին մէջ դարգանալուն եւ թէ՛ գեղեցկագիտական զգացումներուն մարգանքին, քանի որ այդ համեմատութիւնները պատմական դարերու գեղեցկագոյն օրինակներու վրայ հիմնուած են: Բնական քաղաքին մէջ իր աչքին առջեւ ունենալով հոյակապ շինութիւնները հնութեան, օգտուած է անընդհատ անոնց ներկայութեանէն, յաճախակի ընդօրինակութիւններով: Տաճարներու ամբողջական կամ մասնակի տեսարաններով, եկեղեցիներու ներքնակողմերով, եւ դեռ քաղաքին ընծայած բազմազան գեղեցկութիւններէն ներշնչուած նիւթերով, ջրանկարներու գեղեցիկ շարք մը կը պատ-րաստէ, լի հրապոյրով՝ այն յատկութիւններուն զորս ջրանկարը կ'ստանայ նոյն թուա-կաններուն վրձինի virtuosներէն. այս յեղաշրջութիւնը կը կատարուի հոչակաւոր եւ վաղամեոիկ Սպանիացի Ծօթունիին մոգական վրձինին ազդեցութեանը տակ: Այս ասիթով իշխեք նաեւ որ Երուանդ Ոսկան, համակրութեանը ու յարգանքին արժա-նացած է Սպանիացի վերոյիշեալ մեծանուն վարպետին, ինչպէս դեռ իր մասնագի-տութեանը մէջ կատարած յառաջդիմութիւններովը եւ տաղանդի հզօր արտայայտու-թեամբը կը վայելէ բազմաթիւ ձեռնհաս արուեստագէտներու համարումը, ի մէջ այ-լոց Վիլլատա Մէտիչիի մէջ կատարելագործուող Փրանսացի prix de Romeերէն շատե-րուն: Վկայութեամբն իր իսկ ժամանակակիցներուն, Երուանդ Ոսկան էֆէնտիի ու-սանդողութիւնը վերին աստիճանի շնորհաւորելի շրջան մը եղած է. վարժարանական մրցումներէն սկսեալ, ամէն ուրիշ առիթներու մէջ, յաջողութեամբ պսակուած, եւ իր հին աշակերտներէն Պ. Արշակ Ֆէթվաճեան, որ ծանօթ է իւր պզգային նկարիչ, տա-րիներ շոտմ բնակելէ ետքը, քիչ տարի առաջ ինձ կ'ըսէր, Տրապիզոնցիի իրեն յատուկ verveովը «Ակադէմիին սիւներն ու պատերը միայն մնացած են որ Երուանդ Ոսկանի անունն արտասանել չգիտնան»:

Ուսանողական շրջանը աւարտելէ ետք, ծննդավայրին եւ ծնողացը կարօտովը, ե-րիտասարդ արուեստագէտը կը վերադառնայ Կ. Պոլիս, ուր քիչ ատեն մնալէ ետքը կ'ուղեւորուի Բարիդ, տիեզերական Յուցահանդէսին իր արուեստը ի գործ դնելու գի-տաւորութեամբ, ինչպէս վերը յիշեցինք Villa de medicsի իր նախկին բարեկամներէն նկարիչ Պ. Պլանի կը դիմէ՝ հանրածանօթ իր Բանթէօնի մեծադիր նկարովը: Պ. Պլան ղինքը ջերմապէս կը յանձնարարէ մեծանուն անդրիագործներէն Պ. Պ. Մէրսիէի եւ Մարքէսթի. այս վերջինը իրեն կը յանձնէ օտարազգի pavillonի մը յատկացուելիք խմբանդրիի մը շինութիւնը եւ որ պէտք է ներկայացնէ ձկնորսութիւնը, արեւելցի արուեստագէտը ամէն ակնկալութենէ վեր յաջողութեամբ մը զուլիս կը հանէ իրեն յանձնուած գործը. ըլլայ իր գործելու շատ արթնքի յատկութիւններովը, ըլլայ իր մասնագիտութեանը մէջ ունեցած շատ լուրջ գիտութեամբը, եւ կամ ըլլայ իր աշխա-տելու տարօրինակ արագութեամբը: Փռանսացի վարպետին համարումին ու մեծա-րանացը արժանանալէ զատ, ցուցահանդէսը զայն տեսող շատ մը արուեստասէրներ հիացումով կը խոստովանին թէ ինչպէս այդ խմբանդրիին մէջ՝ նոյն իսկ արուեստա-գիտական տեսակէտով նշանակութենէ զուրկ երեւցող մանրամասնութիւններ, որպի-սիք են ձկնորսութեան վերաբերող գործիքներ, ուռկան, մետաղներ եւն., հնարաւոր եղած է այնքան չահեկան եւ հաճելի երեւոյթի մը տակ ներկայացնել: Հաճոյք է մեզ

ըսել թէ Պ. Մարքէսթ մինչեւ այսօր պահած է Երուանդ էֆ. Ոսկանի յիշատակը եւ կը խոստովանի լուրջ տաղանդը, գնահատելի բարեմասնութիւնները արեւելցի արձանագործին: Հակառակ Ֆռանսայի մէջ գտած թէ՛ նիւթական, թէ՛ բարոյական քաջալեւրութեանը եւ դեռ հոն իրեն հաւանական եղող փայլուն ապագային, նախամեծար կը համարի իր ծնողքին մօտը վերադառնալ:

Ծննդավայրին ընծայած ցեղային բազմազան տիպարներու պէսպիսութենէն եւ առոնց տարազին հմայքէն ներշնչուելով, յարգելի արուեստագէտը փոքրադէր Վանադան արձաններ կը յօրինէ, որոնք ընդհանրապէս կը ներկայացնեն ղէյպէկներ, գնչուհի պարիկներ եւն. Բերայի Թաղապետական թատրոնին մէջ կալմակերպուած ցուցահանդէսի մը առթիւ այդ արձանիկները շատ կը գնահատուին արուեստասէր անձնաւորութիւններէ, որոնցմէ կը յիշատակենք իր Պոլսական նկարներովը համբաւեալ հանգուցեալ Բրէցիօզիի, Օսմ. դրամատան տնօրէն Պ. Վլասթօի եւ Կայս. Թանգարանի տնօրէն Վսեմ. Համտի պէյի անունները: Պ. Վլասթօ ոչ միայն կը գնէ այդ արձանիկները այլ եւ կը ստիպէ երիտասարդ արուեստագէտը որ իրեն ընկերանայ Բարիդ, ապահովցնելով եւ երաշխաւորելով զրեթէ ամէն կարգի յաջողութիւն: Յիշուած արձանիկներէն Պ. Վլասթօ զրկելով Բարիդ ցուցադրել կուտայ կարծեմ *Galerie Georges Petit* ցուցադրելներուն մէջ ուր բազմաթիւ հիացողներ իրենց գնահատութիւնը կը յայտնեն: Ծննդավայրին սիրովը տողորուած, արուեստագէտը կը նախընտրէ միշտ չերթալ: Նոյն միջոցներուն, ճիշդ արդէն, Վսեմ. Համտի պէյ, Կայս. Թանգարանին եւ Գեղարուեստից վարժարանին կալմակերպութեանը համար օժանդակութեանը կը դիմէ Երուանդ էֆէնտի Ոսկանի. այդ թուականներուն է դարձեալ որ Երուանդ էֆէնտի Ոսկան, կ'ընկերանայ Վսեմ. Համտի պէյի, Փոքր Ասիոյ մէջ կատարած հնախուզական մէկ ուղեւորութեանը. դատելով իր ինչ ինչ ջրանկար պատկերներէն եւ կարգ մը արձաններէն, այդ ճամբորդութեան տպաւորութիւնը շատ աղդեցիկ կը թուի եղած ըլլալ Ոսկան էֆէնտի արեւելագէտ-արուեստագէտ խառնուածքին վրայ. այս ճամբորդութեան առթիւ իր անուան յիշատակութիւնը եւս կը տեսնենք Վիքթոր Տիւրիի եռահատոր ընդարձակ յունական պատմութեան մէջ: Իբր արուեստագէտ իր վրայ մեր խօսքը մասնաւորելէ առաջ, հետեւելով իրեն կեանքի ասպարէզին մէջ, կը տեսնենք զինքը մէկ կողմանէ Կայս. Թանգարանին հնութեանցը վերանորոգումովը զբաղած, միւս կողմէ ալ Գեղարուեստից վարժարանին կալմակերպութեամբը, որուն ներքին տնօրէն եւ արձանագործութեան ուսուցիչը կարգուած է, եւ կը շարունակէ մինչեւ այսօր իր պաշտօնին մէջ շնորհաւորելի արդիւնաւորութեամբ մը. իսկ ինչ որ իր պաշտօնավարութեան շրջանին մեծագոյն փառքը պիտի կալմէ, այն հիմնական եւ արդարեւ ապշեցուցիչ նորոգութիւնն է, Վսեմ. Համտի պէյի Սայտաէն բերած «Աղեքսանդրի գերեզման» անունին տակ ծանօթ հրաշակերտին. այդ գերեզմանաքարը մեղ հասած է ժամանակի ընթացքին մէջ անձանաչելի դառնալու աստիճան յօշոտուած ու աւերեալ վիճակի մէջ. ամէն այցելուներու հիացման առարկայ հանդիսացող եւ 19րդ դարու արուեստագիտական մեծագոյն յաղթանակը հռչակուած այդ հրաշակերտին վերակենդանացումը, կը պարտինք միմիայն Երուանդ Ոսկան էֆ.ի բացարձակ տաղանդին: Եւրօպացի բազմաթիւ արուեստագէտ ու հնախօս գիտուններ չեն զլացած իրենց ամենաջերմ շնորհաւորութիւնները յայտնելու այս առթիւ մեծանուն արուեստագէտին. ինչպէս նոյն յարգանքի յիշատակութիւնները կը գտնենք Վսեմ. Համտի պէյի, եւ աշխատակցութեամբ Թէօօտօ Բէյնաքի *Une Nécropole Royale à Sion* անուն գեղեցիկ երկասիրութեան մէջ: Բաց ի վերոյիշեալ գերեզմանաքարէն Ոսկան էֆէնտի վերանորոգած է դեռ բազմաթիւ հնութիւններ, կաղապարած՝ Թանգարանին գեղեցկագոյն զարդերը օտար երկիրներու թանգարաններու եւ հաւաքածո-

ներու համար, ու ամէն առիթներու մէջ ալ, ամէն տեղէ, Ամերիկայէն, Գերմանիայէն եւն. հասած են հանձարեղ վարպետին գնահատական արտայայտութիւններ, պաշտօնական վկայագրեր, նամակներ եւն.:

Սխալ մը չենք կարծեր գործած ըլլալ հաստատելով թէ մեր մէջ առաջին անգամ արձանագործութեան դասաւանդութիւնը ինքը մտցուցած է եւ հասցուցած ունի ար. դէն բաւական թուով աշակերտներ. իբր ուսուցիչ վերին աստիճանի խղճամիտ եւ խիստ է իր դասաւանդումին մէջ, ամենափոքր անկատարութեան չի հանդուրժող եւ դժուարահաճ. նկարագրի եւ կամքի ուժով հղօրապէս ամրացած այս անձը թէ իր արուեստն աւանդելու եւ թէ զայն ի գործ դնելու պարագային սկզբունքէ մը միայն առաջնորդուած է. մտադրեալ նպատակին հասնիլ ամբողջապէս եւ ամենևն կտրուկ եղանակաւ: Կէս, նոյն իսկ բաւական մօտեցած արդիւնքները իրեն համար չեն հաշուուիր. չեղեալ կը նկատէ: Գովնտի, յապաղեցնող, խարխափել տուող ճամբաները դարձեալ գոյութիւն չունին իրեն համար. եթէ նոյն իսկ նպատակակէտին ալ հասցընեն, կ'ուզէ հաւատալ որ աւելի պատահմունքի արդիւնք է. մոլորելու վտանգը աւելի հաւանական կը գտնայ. նպատակակէտին անպատճառ հասնելու համար ինքզինքը այնպէս մը մարդած է, որ արդիւնքին ստացումը կարծես իրեն ոչ մէկ յոգնութիւն չարժեք. ակամայ մարդ կը մղուի խորհելու թէ ամէն դժուարութիւն իրեն համար մտադրութեան մէջ միայն կը կայանայ:

Նոյնքան չի ներող եւ նոյնքան խիստ ոգին է որ կը գտնանք ինքզինքին համար եւս՝ իր գործերուն մէջ, Արուեստի դաւանանքովը թերեւս կարելի է զինքը աւելի իրապաշտ անուանել. բնութեան ամէնէն հաւատարիմ դիտողութիւնը, կորովը եւ յստակութիւնը կը յատկանշեն իր արուեստը: Գեղեցկագիտական մտահոգութիւնը սերտիւ կապուած է բնութեան հաւատարիմ ուսումնասիրութեան. ներդաշնակ գիծը, հաճելի արտայայտման եղանակը, միշտ արդիւնք են բնութեան թափանցողութեան: Դասական հին արուեստներուն մէջ իր ունեցած ոյժը, յայտնի է որ շատ նպաստած է իր ժամանակակից արեւելագէտի արուեստին. իր շատ անկեղծ արտադրութիւնները վեհաշուք լայնութիւնը կը կրեն Արեւելքի հին դասական արուեստներուն: Շատ պատկառելի թիւ մը կրնան կազմել իր արտադրութիւնները, բաց ի ստուար թուով *étude*. ներէն: Դիւաւորաբար կը յիշենք մասնաւորներու արձաններ, որոնցմէ կայս. Թանգարանի Տնօրէն Վսեմ. Համտի պէյի, Օսմ. Պանքայի նախկին տնօրէն Պ. Էտկար Վինսընթի, Հանրային Պարտուց Վարչութեան նախկին տնօրէն Պ. Դայարի, բարեյիշատակ հանգուցեալ Վարժապետեան Ներսէս Պատրիարքի, Պ. Վուլքովիչի, եւ դեռ շատերու արձանները. իր տաղանդին նաեւ կը պարտինք Հայտար Փաշայի Անգլիացւոց գերեզմանատան մէջ դամբարան մը, ինչպէս Յունաց Բերայի գերեզմանատան մէջ իրմէ աշխատութիւններ, եւ Բերայի թաղապետական թատրոնի ներքին զարդանդակները: Իսկ իր անգուգական արձանները արեւելեան տիպարներու, ըստ մեզի զինքը ներկայ ժամանակներուս միակ նշանակելի արեւելագիտ-արձանագործը կը կացուցանեն: Զի ծանրացայ իր բազմաթիւ ջրանկար պատկերներուն վրայ, իր ընտանեկան շրջանակին մէջ չինած զանազան արձաններուն վրայ. համոզուած ենք որ իրական արժանիքներով այնքան լեցուն, կարողութեամբ եւ ձիրքերով այնքան հազուագիւտ անձնաւորութեան մը համար, մեր տողերը անբաւական են: Ապագային թերեւս դարձեալ առիթ ունենամ գոհացում տալու լաւագոյն իմ տենջանքիս, եւ այս տողերը չի վերջացուցած աւելորդ չեմ նկատեր ըսել, թէ մեր սիրելի վարպետէն մէկէ աւելի անձնական ու ինքնատիպ կարծիքներ, արուեստի մասին խորին հայեացքներ, արուեստագիտական ընդհանուր տեսութեանց աշխատութեան մը համար վերապահած եմ,

նկատելով զայնս իբր արուեստագիտական techniqueի շատ թանկագին տարրեր:

Կը փութամ հրապարակաւ շնորհակալութիւններս յայտնել մեր յարգելի արուեստագէտին՝ այս տողերս գրելու ինքնաբեր փափաքիս վրայ կենսագրական կարգ մը տեղեկութիւններ տալու հաճոյակատարութեանը համար: Չեմ կարծեր նաեւ թէ իր իսկ ինձ գծած սահմանէն շատ հեռացած ըլլամ, որովհետեւ ամէն ցուցամուկութենէ ճշմարտապէս խորշող, եւ նոյն իսկ ըստ կարի իր նմաններուն հետ հաղորդակցութեան մէջ ըլլալ չուզելու երեւոյթն ունեցող այս հազուագիւտ անձնուորութիւնը գրութեանս մասին մէկ պատուէր մը միայն ունեցաւ. «մանաւանդ համեստ եղիր»:

ԱԶԳ. ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Յունիս ամսուան ընթացքին կը կատարուին Ազգ. Կեդրոնական վարժարանի ընթացաւարտ կարգին բերանացի քննութիւնները, որոնց հրաւիրուած են ներկայ գըտնուիլ 200է աւելի ականաւոր կրօնական եւ աշխարհական անձնաւորութիւններ:

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրն ալ, որ երբեմն մաս կը կազմէր վարժարանին ուսուցչական մարմնոյն, մէկ քանի քննութեանց ներկայ պիտի գտնուի:

Խնամակալութիւնը ղիմելով Ս. Պատրիարք Հօր խնդրած է միջնորդել Կրթական Նախարարութեան մօտ, որ ներկայացուցիչ մը ղրկուի Օսմաներէնի, Արաբերէնի եւ Պարսկերէնի բերանացի քննութեանց:

Ընթացաւարտ կարգին բերանացի քննութիւնները տեղի պիտի ունենան հետեւեալ թուականներուն:

Մայիս 31 Բշ. Կրօնագիտութիւն

Յունիս 3 Եշ. Վերլուծական եւ նկարագրական երկրաչափութիւն

» 10 Եշ. Բնագիտութիւն, Բնալուծութիւն

» 14 Բշ. Քաղաքակրթութեան պատմութիւն, Իմաստասիրութիւն

» 16 Դշ. Բուսական կենսաբանութիւն

» 19 Ծբ. Յրանսերէն եւ Յրանս. մատենագրութեան պատմութիւն

» 21 Բշ. Հայերէն գրաբար եւ աշխարհաբար մատենագրութեանց պատմութ.

» 24 Եշ. Տիեզերագրութիւն

» 26 Ծբ. Օսմաներէն, Պարսկերէն, Արաբերէն եւ Օսմ. մատենագր. պատմ.

» 30 Դշ. Իրաւագիտութիւն:

Հարցաքննութիւնները կը սկսին կէս օրէ յետոյ ժամը 11/2ին (Ը. Ե.):

ԿԱՐԵԻՈՐ ԱԶԴ. «ԾԱՂԻԿ»Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ

Ծաղիկի բոլոր այն գործակալները որոնք թերթիս հաշւոյն գանձուած զրամներ ունին իրենց քով, կը հրաւիրուին զանոնք մանտաբոսդով առանց յապաղումի մեզ հասցնել:

ԳԻՐՔԻ ՄԸ ՎԱԽԵՐԱՑՈՒՄԸ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԿՈՂՄԷ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՑԵԱՆ

ԻՐԷՃԵԱՆ էՖէնտի մեր ամէնէն ձեռքի վրայ եղած դաշնակահար-
ներէն մէկն է եւ իր պարգեւարաշխութեանց հանդէսներու առ-
թիւ հեղինակած կտորները մասնաւոր համբաւ մը կը վայելեն, եւ
ժողովուրդը (հանդէսներու գացող ժողովուրդը) չափազանց friand
է այդ երգերուն եւ ասոր համար է որ Բիրէճեան էՖէնտի tient
la dragée haute.

Այս նշանաւոր արուեստագէտը լայնածաւալ մարմին մը եւ աղմկալից շնչառու-
թիւն մը ունի, աչքերը իրենց կապիճներուն մէջ անհանդիստ ըլլալու երեւոյթը ունին
եւ դուրս ցայտել կ'ուզեն կարծես. դէմքին մնացեալ մասերը յատկանշական բան մը
չունին:

Այս միջոցիս գրասեղանին առաջ՝ թիկնաթոռի մը մէջ բազմած կը խօսի երիտա-
սարդի մը հետ որ դաշնակի դաս կ'առնէ իրմէն. այնքան թաղուած է թիկնաթոռին
խորութիւններուն մէջ որ դուրսէն եկողը միայն իր գլուխը պիտի տեսնէր եւ երկու
ոտքերուն ներքանները որոնց մէկը գրասեղանին աջ կողմը կը հանդչի եւ միւսը ձախ
կողմը. (պէտք է ինկատի առնել գրասեղանին երկայնութիւնը որ գոնէ մէկուկէս
մէթր ունի.) վայրկեան մը կը լռէ եւ սենեկին լուծեան մէջ մինակ իր շնչառու-
թիւնը կը լսուի որուն համընթաց կարելի է զիտել որովայնին եւ կուրծքին վէտվէ-
տուն ելեւէջները. վերջապէս կը վերսկսի. խնդիրը մանկական երգերու հաւաքածոյի
մը վրայ է որ պատկառելի Ուսումնական Խորհուրդը Բիրէճեան էՖէնտիի քննութեան
յանձնած է եւ անոր արդիւնքին կը սպասէ զայն վաւերացնելու համար:

Քիրեճեան.— Ի՞նչ պիտի ընէի ես, տասնեակնից որ գիրքը քովս էր, վրան իսկ
չնայեցայ:

Աշակերտը.— Բայց վերջապէս մէկը աշխատեր է ատոր համար, մէկը յոգներ, հե-
ղինակեր, ջանացեր է, ու բոլոր այդ աշխատութիւնը ձեզի յանձնուեր է այս միջոցիս
որպէս զի քննէք, որպէս զի ձեր կարծիքը յայտնէք . . .

Քիրեճեան.— Ի՞մ կարծիքս . . . այդչափ ալ աժան չէ իմ կարծիքս . . .

Աշակերտը.— Գոնէ չընդունէիք, ետ զրկէիք:

Քիրեճեան.— Տիմար ես, Ի՞նչ ես, ետ զրկէի, որ ուրիշ մը նայէր եւ վաւերացնէին:

Աշակերտը.— Բայց քանի որ վրայէն անգամ չէք անցեր, չէիք գիտեր թէ անիկա
արժանի՞ էր վաւերացուելու թէ ոչ:

Քիրեճեան.— Ատոնք բոլոր պարապ խօսքեր են տղաս, նոր գաղափարներ, նոր, կը
հասկնաս, կարծիք մարծիք չկայ, գիրքը ինծի զրկեր են, կը պահեմ ատեն մը:

Աշակերտը.— Բայց . . .

Քիրեճեան.— (Բարկանալով) Ես, կ'ուզէիք որ մէյ մըն ալ մենք վաւերացնէինք
ադ ձեռով գիրքերը, (հեգնելով) մանկական երգեր . . . ա՛լ ի՞նչ, իմ գիտցածս տղաքը
հանդէսներու միջոցին երգի պէտք ունին, ան ալ փառք Աստուծոյ պէտք եղածը
կ'ընենք:

Աշակերտը.— Այո՛, սիրելի վարպետ, բայց հիմակուան մանկավարժական շրու-
թիւնով . . .

(Քիրէճեան էֆէնտի կաս կարմիր կ'ըլլայ եւ վայրկեան մը շնչառութիւնը կը կենայ. որպէի մը միջոցին տիրող սենեկին բացարձակ լուութիւնը այնպիսի սարսափ կ'աղդէ աշակերտին որ, շուրջը կը նայի օգնութիւն մը գտնալու յոյսով. բայց անմիջապէս Քիրէճեան էֆէնտի ինքզինքը գտած է եւ ցուցամատով ծածրակը կը քերէ, ուրկէ թեփերու առատութիւն մը կը ձիւնէ ուսերուն վրայ. այսպէսով առաջին տեսնողը պիտի կարծէր թէ գորշորակ զգեստ մը կը կրէ, մինչ մանրակրկիտ դիտողութիւն մը մէջտեղ պիտէ բերէր միայն զգեստին նախնական սեւ գոյնը)։

Աշակերտը.—(Որ կը համակերպի մտիկ ընել առանց դիտողութեան) --Բայց մի՛ յուզուի՞ք Քիրէճեան էֆէնտի, կ'արժէ՞ որ ասանկ բաներու համար . . .

Քիրէճեան.—(Ա՛լ աւելի սրտմտած եւ արժանաւիայել ձեւով մը) Հարկաւ թէ չար. ժեր, արդէն եթէ Ուսումն. խորհուրդը խելք ունենար, այդ ձեւով մարդոց երես ան. գամ չէր տար. ի՞նչ ըսել է գիրք գրեր է եղբր, որո՞ւ հոգ, պիտի քննուի, պիտի վաւերացուի, խաղճութիւն տղաս, խաղճութիւն, ասոնք ո՞վ կ'ըլլան կոր որ մեղի պէս մարդիկ կ'զբաղեցնեն. (պահ մը լուութիւն) նորէն կ'ըսեմ, նորէն կ'ըսեմ, Ուսումն. խորհուրդը արժեմին չարժեմին երես տալու չէ։

Աշակերտը.—(մոռնալով որոշումը) Բայց . . .

Քիրէճեան.—(Խօսքը կտրելով եւ դառնութեամբ) Մարդ չկայ մէջտեղ աղաս, մարդ չկայ . . .

Աշակերտը.—(յամառելով) Բայց կը կրկնեմ, քանի որ աչքէ չանցուցիք, ի՞նչպէս կրնաք գիտնալ, իրաւ որ այս գաղափարը զիս կը յուզէ կոր, վարպետ, անկեղծօրէն երբ կը խորհիմ որ այդ խեղճ տղան թերեւս զիչերը իր քունէն կտրելով աշխատած է անոր, թերեւս ո՞վ գիտէ յաջողութեան վրայ հիմնած է իր յոյսերը, ու կամ մէկ կողմ ձգելով անհատական խնդիրները, թերեւս իր գիրքը չատ մեծ արժանիք մը ունի (ուժգին վէտով տոււմ մը Քիրէճեան էֆէնտի կողմէ) եւ ծառայութիւն մը պիտի մատուցանէ մեր կրթական գործին. ո՞վ գիտէ, վարպետ, ճշմարիտ կ'ըսեմ, հակառակ ձեզի համար ունեցած յարգանքիս . . . (վայրկեան մը կը վարանի, յետոյ քաջութեամբ) ձեր վարմունքը բացարձակ անարժան կը գտնեմ, այո՛, բացարձակ անարժան եւ անիրաւ։

(Քիրէճեան էֆէնտի պիչ կը նայի աշակերտին եւ աչքերը կը քթթէ երբեմն անհամբերութեամբ, բայց վերջապէս ամէն բան իր վրայ անթափանցելի հանդարտութիւն մը եւ սովորական կանոնաւորութիւն մը կ'առնէ. այնպէս որ աշակերտը ինքս իրենը խօսելու ծիծաղելի կացութիւնը կ'ստանայ. վերջին խօսքերուն Քիրէճեանին արտեւանունքները կ'իջնան մեղմօրէն. սակայ հետեւա՞նք է աշակերտին խօսքերէն բան մը չհասկնալուն՝ թէ չհասկնալու գալուստ. *mystère*. ո՞վ երբեք կը յաւակնի Քիրէճեաններու ամենախորունկ հոգւոյն ծալքերուն մէջ թափանցել այսպիսի պարագաներու մէջ . . . Աշակերտը տխրօրէն կը նայի վարպետին, որ մրափելու երեւոյթը ունի այս միջոցին. գլխուն ամէն կողմէն ցանցառ մազերուն վրայ թառած թեփերը յամբօրէն կ'իյնան ուսերուն վրայ)։

Քիրէճեան (որ զարթնելու ձեւ ունի, ժպտուն կը դառնայ աշակերտին եւ *bonhomme* ու մը կը շարունակէ) Հա՛, սա կ'ըսէի. տասնըհինգ օր պահեցի գիրքը, Ուսումն. խորհուրդը նամակ մը գրեց, (պարծենալով) պահած եմ նամակը, անոր վրայ ամիս մը անցաւ, նորէն նամակ, ան ալ պահած եմ. վերջապէս գիրքը ղրկեցի ըսելով որ ոչ մէկ տողը բան մը չէր արժեր . . . ու գիրքը մերժուեցաւ . . . արդէն անոնք մեր մէկ խօսքին կը նային . . . (դուռը կը դարձնուի. Քիրէճեան աջ ձեռքովը ականջը դէպ առաջ կը բերէ եւ մտիկ կ'ընէ ուշադիր. ոտքի ձայներ)։

Քիրէճեան.—(յաղթական ձեւով) Ա՛ն է։

(Աշակերտը կ'ուզէ մեկնիլ. թեւէն կը ըռնէ խօսելու ժամանակ չունենալով. նոյն միջոցին ներս կը մտնէ հասուն տարիքով մէկը, գունատ եւ նիհար, պիսիքը կախ և չափազանց ընկճուած երեւոյթով. Քիրէճեան դիմացը դրուած թուղթեր քննելու ձեւ

ունի, աշակերտը աթոռ մը կուտայ մերժուած հեղինակին, բայց ան չինստիր եւ տկար ձայնով մը կ'ըսէ.)

Հեղինակը.— Բիրէճեան էֆէնտի... Բիրէճեան էֆէնտի...

Քիրեճեան.— Ի՞նչ կ'ուզես. դուն ո՞վ ես:

Հեղինակը.— Կը յիշէ՞ք, ձեզի գիրք մը ներկայացուած էր Ուսումն. Խորհուրդին կողմէն...

Քիրեճեան.— Ի՞նչ գիրք...

Հեղինակը.— (Կը շփոթի եւ կը լռէ սլահ մը, յետոյ) Սա՛ մանկական երգերը:

Քիրեճեան.— (Բարձրաձայն խնդալով) Հա՛... անիկա մերժուեցաւ:

Հեղինակը.— (Ինքզինքէն ելած) Մ'ընէ՞ք աս բանը, ինծի ալ մեղք է, այնչափ աշխատութիւն տուեր եմ... ես ի՞նչ ընեմ հիմա...

Քիրեճեան.— Է՛, ես ի՞նչ ընեմ, որպէս զի քու աշխատութիւնդ պարապ չելլայ, սուտ գովեստ խօսի՞մ:

Հեղինակը.— (Վիամտօրէն) Իրաւունք ունիք, միայն թէ ինծի ցոյց տայիք, տկար կողմերը կը սրբագրէի, կը նայէի:

Քիրեճեան.— Է՛հ, չիտակր ժամանակ ունիմ քեզի հետ զրադելու, ամսուան մը մէջ ութը պարգեւաբաշխութեան հանդէս ունիմ, կը հասկնա՞ս, ութը հատ...

(Հեղինակը ապշած կը նայի նշանաւոր արուեստագէտին. յետոյ մէկէն աչքերը կը լեցուին, Բիրէճեան աշակերտին կը դառնայ).

— Ասոնք տղայ են, տղայ, յետոյ Հեղինակին ուղղուելով) Ինծի նայէ՛, հոս դըպրոցը չենք, ո՛ւր կ'ուզես նէ՛ հոն գնա՛ լաց:

(Հեղինակը մեկնելու կը պատրաստուի ու վայրկեան մը վարանելէ ետքը ետեւ կը դառնայ):

Հեղինակը.— Գոնէ կը հաճիք ձեռագիրները դարձնել:

Քիրեճեան.— Ես ի՞նչ գիտեմ ո՛ւր են, Ուսումն. Խորհուրդին ղրկեցի:

Հեղինակը.— Հապա անոնք ալ ըսին որ հոս է:

Քիրեճեան.— Թօհա՛ֆ, կ'երեւայ թէ ճամբան կորսուեր է:

Հեղինակը.— Բայց...

Քիրեճեան.— (Մարեկամական շեշտով) Բեզի բան մը ըսե՛մ, տղաս. ան գիրքը վաւերացուելիք չունի, սրբագրես ալ նէ՛ նորէն ինծի պիտի ղրկեն. պարապ տեղը մի՛ փնտռեր ալ, զուր յոգնութիւն պիտի լլլայ քեզի...

(Հեղինակը ալ աւելի տխրած հրաժեշտ կուտայ եւ կը մեկնի. աշակերտը կը հետեւի իրեն հակառակ Բիրէճեանին նշանացի դեռ մնալու հրաւերներուն, ինքն ալ տխուր է և դառնութեամբ կը խորհի բոլոր Պաս. Ուսումն. Խորհուրդին վաւերացուելու ջրհուած գիրքերուն վրայ):

Ա Ր Տ Ո Յ Տ Ը

(Տ Հ Լ Ա Բ Ր Ա Տ)

Ուրախութեան ձայնն եմ ես,
Մարգերու մեջ դաշարուն.
Ես կ'աւետեմ նախապէս,
Երկրի քարեւն արեւուն:

Կ'անցնիմ հիւղեր մըջնայս,
Ու քեւերես շիր առ շիր
Կը հեղում շեն, անայս
Թարմ ցօղերու մարգարիտ:

Թեւերս քացած, առաջին
Կ'երգեմ երգը քրնութեան.
Հո'ն ուր չոյսը Արարչին
Ծընանի այգն գունդերփեան:

Զուարթ ե իմ երգս, միշտ զըւարթ,
Առաւօտեան եւ յոյսի.
Ո'վ լըսեր ե միւնջեւ ցա'րդ
Որ մութն երգեմ մեկուսի:

Կ'ըսեմ հըսկոյ հիւանդին.
— «Օրհնէ գԱւտուած. — Ահա՛ յոյս».
— Ա'ն երկրագործ գերանդին՝
Ապագային քա՛ց ալիս:

Ուրախութեան ձայնն եմ ես,
Մարգերու մեջ դաշարուն.
Ես կ'աւեսեմ նախապէս,
Երկրի քարեմն արեւուն:

Թարգմ. Մ. ԱՍԱՏՈՒՐ

Գ Ի Ր Ք Ի Ն Դ Ե Ր Ը

ԼԵԻՈՆ ՔԻՐԻՇՃԵԱՆ

ՈՐ Աշխարհի ինքնատիպ զաւակներէն մէկը Վերջերս նորօրինակ գա-
ղափարը յղացեր էր հաւաքելու տիեզերքի վրայ խօսուող բոլոր լե-
զուններով հրատարակուած կարեւոր գործերը, եւ գանձը գետնից
վիթխարի մատենադարանի մը մէջ, որ մզոններով տեղ պիտի գրաւէր,
ըսին Այդ Ամերիկացին, որ ինքզինք Գիթքերու իշխան կը յորջորջէ,—այդ կերպով
թերեւս, երկաթի, պողպատի եւ ուրիշ ամերիկեան իշխաններու աթոռակից կարե-
նալ ըլլալու համար,—ներկայացուցիչ մըն ալ նշանակած էր Կ. Պոլիս, որուն պաշտօն
տրուած էր զիմեւ մեր արդի լաւագոյն գրագէտներուն ու գրագիտութիւններուն, եւ
ստանալ իրենց կարեւորագոյն երկասիրութիւնը, կենսագրական կարճ ֆանթազիան
մը, ինչպէս նաեւ ո եւ է գրական հատուած մը որ անտիպ ըլլար եւ հեղինակին ձե-
ռագրովը:

Մեր հոգը չէ թէ Մր. Ճէյմս ո'րքան գրամ ծախսէ պիտի այս տեսակ քմահաճոյքի
մը իրագործման համար, որով, Վերջ ի Վերջոյ, իր տոլարներուն զէզադէզ հատորները

— անկաղմ՝ այլ ոսկեղող — պիտի փոխակերպուին ամէն լեզուէ գրական գլուխ գործոցներ բովանդակող գիրքերու։ Այլ ինչ որ զմեզ կը հետաքրքրէ ամէնէն աւելի, այն աղքատ մասնակցութիւնն է զոր ստիպեալ՝ ունեցանք գրական համաշխարհային ցուցահանդէսի մը մէջ։

Ապրող ու յարատեւող գործերը գիրքէ կոթողներով յաւերժացնելու անփութութիւնը, որուն վրայ այնքան քննադատութիւններ լսուած են, ահա՛ անգամ մըն ալ կը շեշտուի հոս։ Ու մինչ Սիպիլ, Գր. Զոհրապ, Յ. Գ. Մրմըրեան, Արտ. Յարութիւն, եւն. եւն. հազիւ հազ բախտը կ'ունենան ինքզինքնին ներկայացնելու իրենց թարմ հրատարակութիւններովը, անդին Եղիա Տէմիրճիպաշեան կը հարկադրուի «Գրական եւ Իմաստասիրական Շարժում»էն տարեկան հատոր մը տալու. բայց այն Եղիան, որ լայնածաւալ գրականութեան մը առաքեալը եղաւ, մի՞թէ կը պատկերանայ այդ վստիտ հատորին մէջ . . .։ Ու Ռ. Յ. Պէրպէրեան որ «Դաստիարակի մը Խօսքերը» կը ներկայացնէ, կամ Աղեքս. Փանոսեան որ «Շողեր ու Յօղեր»ու մանկական հաւաքածոն կը մատուցանէ, եւ կամ վերջապէս՝ Հրանտ Ասատուր, որ Հիւանդանոցի Օրացոյց մը կը կարկառէ, ճշմարտապէս յաջողած կ'ըլլա՞ն մարմնացնելու այն գրական սեպերը, որոնց մէջ ճանչցուած են իբր վարպետներ։

Եւ տակաւին խօսքը չենք ըներ անոնց, որոնք երկար տարիներ գրականութեան ծառայած ըլլալով հանդերձ, այսօր ի ձեռին չունին գո՛նէ վտիտ հատոր մը, որ գաղափար մը տար իրենց գործունէութեան ընդթիւն վրայ, որ հանգանակն ըլլար իրենց գրական դաւանանքին։ Կը մտածեմ թէ Ռուբէն Զարդարեան որ այնքան բուրումնաւէտ էջեր ունի արտադրած, ի՞նչ պիտի զրկէ ամերիկեան լիթիւմարի մատենադարանին։

Ո՞վ պիտի հասկցնէր մատենադարանին բանիմաց այցելուներուն, թէ հայ լրագրութիւնն իր բազմագունեան էջերուն մէջ պարփակած է մեր գրական արտադրութիւնները։

Օրը օրին ասորդ յօդուածներու օգտակարութեամբը չգոհանալով, տեւական գործեր արտադրելու հակամէտներ ունեցանք վերջերս, թէպէտ կատարուած նոր հրատարակութիւնները, ինքնին զուտ գրականութեան սահմաններէն դուրս կ'իյնան։ Բայց օրինակը թելադրող է, եւ ամէն անոնք որ նախանձախնդրութիւնն ունին գիրքէ յիշատակարաններուն, կրնան գործի սկսիլ։ Արդէն ծանուցուեցաւ թէ Ռ. Յ. Պէրպէրեան, Գր. Զոհրապ եւ Աղեքս. Փանոսեան հետզհետէ հրապարակ պիտի հանեն նոր հատորներ։ Մուշեղ Վարդապետ ալ արդէն իսկ մամուլին յանձնած է Դրուագներ անուն կրօնաբանաստեղծական գրքոյն մը, որ պիտի գայ գեղեցիկ զարդ մը ըլլալ իր միւս բանասիրական աշխատասիրութեանց։ Աւելի ուշ, գրադէտ Արմաշականը պիտի հրատարակէ «Հայ Բողոքականութեան Պատմութիւնը»։

Այսպէս եթէ ամէն անոնք, որոնք գրական հրապարակի վրայ այսօր գործունէութիւն մը ունին, փոխանակ օրը օրին թերթերու համար գրուած յօդուածներու միայն, աւելի տեւական գործեր արտադրելու ետեւէ ըլլան եւ զանոնք առանձին հատորներու մէջ ամփոփեն, ապահովաբար շատ աւելի արժէքաւոր բան մը պիտի կատարեն։

Այս ընթացքով կը յուսանք ողջունել մեր Գրականութեան ազատագրումը տենդահար Հրագրութեան հապճեպ դատաստանէն, ու տեսնել զայն՝ աւելի ինքզինքնին տէր, աւելի գորաւոր։

ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻՔԱՅԷԼ ԷՓ. ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

Անցեալ շաբաթ օր, ինչպէս գրած էինք, մեծ շքով տեղի ունեցաւ հանգուցեալ բարեխառակ Միքայէլ ԷՓ. Յակոբեանի յուղարկաւութիւնը, Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյն մէջ, որ շատ նեղ կուգար այն ամէն ազգէ ընտրելագոյն բազմութեան որ փութացած էր վերջին յարգանք մը ընծայել յաւէտ ողբացեալ Միքայէլ ԷՓ. Յակոբեանի յիշատակին: Ամբողջ տաճարը լոյսերու տակ կը փողփողէր եւ ընկուզենիէ արծաթապատ դագաղը կը հանգչէր շքեղ մահաբեմի մը վրայ, չըջապատուած բազմաթիւ ծաղկեպսակներով եւ կերօններով: Հանդէսին կը նախագահէր Գեր. Տ. Բարսեղիմէոս Արքեպ. Չամչեան իր շուրջն ունենալով Գրիգորիս Արքեպս., Գէորգ Եպս. Երէցեան, Հմայեակ Եպիս., Ներսէս Եպիս., Մկրտիչ Եպիս. Վեհապետեան, Գաբրիէլ Եպիս. Ճէվահիրճեան եւ բազմաթիւ վարդապետներ ու քահանաներ: Դառասունի շափ զպիրներ կը մասնակցէին եկեղեցական արարողութեանց:

Եկեղեցական արարողութիւններէն վերջ Գեր. Երէցեան Սրբազան խօսեցաւ դամբանական մը, ցոյց տալով բարեխառակ Միքայէլ ԷՓ. Յակոբեանի բեղուն սւ ազգանուէր կեանքին գլխաւոր գիծերը եւ ըսաւ թէ «Ան ոչ միայն տիպար գործի մարդ մը եւ օրինակելի Բրիտանոնեայ մը այլ նաեւ տիպար ընտանիքի հայր, զրկեալներու պաշտպան մը, ազգային բարերար մըն էր»:

Դամբանականէն վերջ «հոգեոց» արտասանուեցաւ ուրկէ յետոյ կազմուեցաւ մեծ ոեղական թափօրը: Բերայի չիտակ ճամբան, ինչպէս նաեւ հոն գտնուող տուններու պատուհանները ամէն տարիքէ եւ ամէն սեռէ ահագին բազմութեամբ մը լեցուած էր: Թափօրին առջեւէն կ'երթային ոստիկաններ, ոստիկան զինուորներ, թաղապետական չափուչներ եւ դավազներ, Հիւանդանոցի որբերն ու որբուհիները, Էստեան եւ Ներսէսեան վարժարանաց աշակերտները: Յետոյ կուգային 20է աւելի ծաղկեպսակներ: Ասոնց կը յաջորդէին 40է աւելի երգեցիկ մանուկներ: Երգեցիկ մանկանց ետեւէն կուգային 24 քահանաներ, եկեղեցւոյ մէջ, արարողութեան ատեն գտնուող բոլոր վարդապետները եւ եպիսկոպոսները, օրոնցմէ անմիջապէս վերջը կուգար քառաձի շքեղ մեծեղակառքը, չըջապատուած Յակոբեան վաճառատան Գարատաղցի դավազներէն: Դագաղին ծալքերը բռնած էին Վսեմ. Ռոպէր ԷՓ. Եազըճեան, Յակոբ Պոյաճեան, Գրիգոր խան Շամտանճեան, Յովհաննէս խան, Յարութիւն Ասլանեան, Մկրտիչ Էօսմարտաչէս Ֆնտղլեան, Նշան Կեսարեան, Հարէնց Աստուածատուր, Պօղոս Ասլանեան: Արտաչէս Ֆնտղլեան, Նշան Կեսարեան, Հարէնց Աստուածատուր, Պօղոս Ասլանեան:

Մեծեղակիր կառքին կը հետեւէին ողբացեալին օրդին Գրիգոր ԷՓ. Յակոբեան, փեսան Սիմոն ԷՓ. Գայսէրլեան արտասուաթոր աչքերով, չըջապատուած ազգական ու բարեկամներով: Կառքերու եւ թրամուէներու երթեւեկները դադրած էին այս մեծ ծառքը թափօրին անցքին ատեն, որուն կը հետեւէր նմանը շատ քիչ անգամ տեսնուած խուռն բազմութիւն մը: Թափօրը երբ Թաքսիմ Ս. Յարութիւն եկեղեցիին առջեւ հասաւ, Հայոց եւ Յունաց եկեղեցիներու զանգակները սկսան հնչել: Հոն, թափօրը ցրուեցաւ եւ բոլոր ներկաները եկեղեցիին բակին մէջ իրենց ցաւակցութիւնները յայտնեցին հանգուցելոյն զաւկին եւ փեսին: Ժամը 4 $\frac{1}{2}$ ն էր, երբ մեծեղակառքը ճամբայ ելաւ դէպի Սամաթիա, իրեն հետեւորդ ունենալով 70ի չափ կառքեր:

Կառքերու այս անվերջ շղթան երբ Ուն Գաբանի կամուրջը հասաւ, հոն դագաղը մեծեղակառքէն հանուելով շոգեմակոյկով մը փոխադրուեցաւ կամուրջին միւս կողմը: Շոգեմակոյկին մէջ կը գտնուէին զաւակը, փեսան եւ մօտիկ պարագաները:

Ունգարանէն կառքերու թափօրը վերակազմուեցաւ մինչեւ Սամաթիա Ս. Գէորգ եկեղեցին:

Սամաթիացիք, շատ սրտագրաւ եւ յուզիչ ընդունելութիւն մը ըրին իրենց եկեղեցին վերաշինողին եւ դպրոցներու բարերարին: Եկեղեցիին դրանը առջեւ Սահակեան եւ Նունեան-Վարդուհեան վարժարաններու բոլոր աշակերտներն ու աշակերտուհիները իրենց ուսուցիչներով եւ ուսուցչուհիներով շարուած էին երկու կարգի վրայ: Աղջիկները սեւ գոգնոց կը կրէին եւ մանչերը սեւ շղարչներ կապած էին իրենց թեւերուն:

Երգեցիկ մանուկներ, մօմ ի ձեռին, եւ Սամաթիոյ ու շրջակայ թաղերու բոլոր զպիւրները ծանրագին չապիկներ հագած, երեք թաղերու եկեղեցիներուն քահանաները, վարդապետներ, Տ. Տ. Գարրիէլ եւ Ներսէս սրբազաններու նախագահութեամբ եկեղեցի առաջնորդեցին Միքայէլ էֆ. Յակոբեանի զագաղը զոր կը կրէին իր տան եւ վաճառատան ութը գալփասները: Այս միջոցին Հայ եւ Յոյն եկեղեցիներու զանգակները անընդհատ կը նշէին: Թաղման մեծ կարգը կատարուեցաւ եկեղեցիին մէջ, արժանավայել շուքով: Տեղւոյն Յունաց եկեղեցիին քահանաներէն Հայր Եօանիս եւ Սարկաւազ Տ. Բօլիկարբոս Թաղ. Խորհրդոյ անդամներուն հետ եկեղեցի եկած էին իրենց ցաւակցութիւնը յայտնելու: Արարողութիւններէն ետք, զագաղը առաջնորդուեցաւ պարտէզ, եկեղեցիին ձախ կողին պատին առջեւ փորուած դամբարանը, որուն շուրջը կը դտնուէին նաեւ Ս. Յակոբայ Որբանոցէն որբեր ու որբուհիներ, ինչպէս նաեւ Նաուր Գաբուի վարժարանին սանները: Գերեզմանատան կարգը շատ յուզիչ կատարուեցաւ, եւ ողբացեալ բարերարին զագաղը հողը կ'իջուցուէր, իր դաւակը եւ իրեան յարտասուս փղձկեցան, եւ շրջապատողները զանոնք առաջնորդեցին Թաղ. Խորհրդարան: Վերջին «Անշարժ եղիցի»ն արտասանեց Տ. Ներսէս եպ. եւ այսպէսով վերջ գտան թաղման արարողութիւնները:

Եկեղեցւոյ բակին մէջ դամբանականներ արտասանուեցան Սամաթիոյ երկսեռ վարժարաններու տեսչին, Ս. Յակոբայ որբանոցի սաներէն մէկուն եւ ի դիմաց Նաուր Գաբուցիներու Մկրտիչ էֆ. Կիւմշեանի կողմէ:

* *

Այրի Տիկին Մ. Յակոբեան, Տիար Գրիգոր Մ. Յակոբեան, Օր. Իսկուհի Մ. Յակոբեան, Տնար Յարութիւն Մ. Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Յովակիմեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Դայսէրլեան, Յովհաննէս էֆ. Յակոբեան եւ ընտանիք իրենց անկեղծ շնորհակալութիւնը կը յայտնեն այն ամէն բարեկամներուն եւ ծանօթներուն, որք բարեհաճեցան մասնակցիլ իրենց դառն ցաւին, մահուանը առթիւ Միք. Ա. Յէլ էֆ. ՅԱ. ԿՈՐԵԱՆԻ:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՊԱՀԱՐՁԱՆ

Ա.—ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ (*)

93.—Դրամական շահեր: Հասարակաց իրաւունքով, դրամական անմիջական յայտնի շահ մը պէտք է ու բաւական, որ և է գործողութեան ձեռնարկելու համար: Օրէնքը ամուսնութիւններու ջնջումին համար ալ կ'ընդունի այդ սովորութիւնը: Թող. 18¹/₂ եւ 191¹/₂ կը հետեւի որ անմիջական յայտնի շահ ունեցող մէկը իրաւունք ունի ամուսնութեան չեղեալութիւնը մէջտեղ դնելու:

Այդ իրաւունքը զխաւորաբար կը պատկանի.

(*) Շարունակութիւն թիւ 20 էն:

1. Ամուսիններուն զիմակողմի ազգականներուն.

2. Ամուսիններէն մէկուն առջի ամուսնութենէն ծնած զաւակներուն.

3. Ամուսիններուն պարտապահանջներուն և բոլոր անոնց՝ որոնք պայմանադիրներ ունին ամուսիններուն հետ եւ ամուսնութիւնը կուգայ արգելք ըլլալ, իրենց իրաւունքին զօրծաղրումին: Այսպէս, բացարձակ չեղեալութիւնով վարակուած ամուսնութեան մը դէմ ջնջում պահանջելու իրաւունք կուենեամ ես, երբոր նախապէս պայմանագիր ունեցած եմ ես կնկանը հետ, որ հիմա խոյս կուտայ զայն յարգելէ, առարկելով որ էրիկը հաւանութիւն չունի (Յօդ. 217 և 225) կամ փախչելու համար ստացուածքին օրինական արգելքի տակ առնուելու հետեւանքներէն եւ կամ զրա մօտիտի անձեռնմխելիութենէն օգտուելու համար և այլն:

[Դիտողութիւն. Ամէն անոնք՝ որոնք զրաւական շահու մը վրայ միայն հիմնուելով իրաւունք կ'ունենան ամուսնութեան մը ջնջումը պահանջելու, կը կորսնցնեն իրենց այդ իրաւունքը այն վայրկեանէն իսկ, ուր այդ զրաւական շահը կը դադրի գոյութիւն ունենալէ, ըլլալ ինքնաբեր հրաժարումով, ըլլալ պայմանական ժամանցութիւնով. (միւրուրի դէման):]

94.— Բացարձակ չեղեալութիւնը կրնայ պահանջուիլ նաեւ ընդհանուր դատախազին կողմէն. Յօդ. 190ի նախելով. «Ընդհանուր դատախազը, բոլոր այն պարագաներուն մէջ, որոնց կը պատշաճի Յօդ. 184 եւ Յօդ. 185ի մէջ, տրուած փոփոխութիւններով, կրնայ եւ պարտաւոր եւ ամուսնութեան ջնջումը պահանջել երկու ամուսիններուն ողջութեանը եւ զանոնք զատուելու դատապարտել:» Նոյնպէս Յօդ. 191ով ըսուածներուն համար, զորս վերը թիւ 91 հատուածին մէջ մանրամասնեցինք: Ընդհանրապէս այս յօդուածներու ողին կը մեկնեն այնպէս մը որ, իբր թէ ընդհանուր դատախազը պարտաւոր եւ ամուսնութեան ջնջում պահանջել Յօդ. 190ով նախատեսուած պարագաներուն համար: Ինչ որ ալ ըլլայ, ընդհանուր դատախազը ամուսնութեան ջնջում կրնայ պահանջել, այն ատեն միայն երբ երկու ամուսինները ողջ են, ինչու որ խնդիրը ընկերութեան բարիքին վրայ է եւ ինք կը միջամտէ զայն կողմէն: Թեան մը վերջ տալու համար, մինչդեռ զայն կողմէն չի մնար երբ ամուսնութիւնը լուծուած է որ եւ է կերպով:

95.— ՄԱՍՆԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: Ամուսնութեան բացարձակ չեղեալութիւնները վարող ընդհանուր կանոնները ճանչցանք: Հիմա անցնինք քննելու մէկիկ մէկիկ, չեղեալութեան զանազան պատճառները եւ նշանակել տարբեր այն մասնաւորութիւնները՝ որոնք կրնան ներկայանալ: Առնենք նախ, տարիքի պակասութեան, այսինքն արբունքի հասած չլլալու պարագան: Ասիկա երկու մասնաւորութիւն կը ներկայացնէ. մէկը Յօդ. 185ի, միւսը՝ 186ի մէջ նշանակուած:

96.— ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ: Ասով հանգերն օրինական պէտք եղած տարիքը չունեցող երկու կամ միմիայն մէկ ամուսինի մը կնքած ամուսնութեանը անջնջելի ե. 1. Երբոր վեց ամիս անցած է այն օրէն ի վեր, ուր այդ ամուսինը կամ երկու ամուսինները իրենց օրինական տարիքին մէջ քեանկոյսած են. 2. երբ անջափանա կինը յի մնացած է այդ վեց ամիսին պայմանաժամը չի լրացած.» (Յօդ. 185):

Ահա այսպէս օրէնքը կը հակասէ, արբունքի խնդիրին մէջ. ընդհանուր այն սկզբունքը՝ որուն համեմատ բացարձակ չեղեալութեան պարագաները ենթակայ չեն մասնացութիւնով կամ ինքնակամ հաստատութիւնով վաւերացուելու: Հակասութիւնը հոս կը բացատրուի, այս չեղեալութեան մասնաւոր մէկ նկարագիրով: Արբունքի պակասութիւնը, դարմանելի թերութիւն մըն է եւ կը տարբերի կրկնամուսնութենէն ու աղգապղծութենէն. վերջապէս պիտի դայ օր մը՝ ուր արբունքի կը հասնի մարդ: Ատոր համար է որ հոս, ամուսնութեան ջնջումը երկու տեսակէտով անընդունելի է եւ կը զիմադարձուի ամէն անոնց՝ որոնք այդ իրաւունքը ունին:

Առաջին տեսակէտով, երբոր վեց ամիս անցած է ամուսինին կամ երկուքին ալ, օրինական տարիքին, այսինքն տասնըհինգ տարեկանին հասնելէն ետքը. (Յօդ. 144) խնդիր չէ թէ այդ պահուն երկու ամուսինները իրարու հետ կենակցած են թէ ոչ: Ինչո՞ւ սակայն, արբունքի ժամը հասնելուն պէս ամուսնութիւնը վաւերական չի դառնայ: Օրէնսդրութիւնը կը պատասխանէ. «Օրէնքը վեց ամիս պայմանաժամ կուտայ, ինչու որ ամէն անգամ որ օրէնքը գործողութեան մը իրաւունքը կը շնորհէ, պարտաւոր է տալ նաեւ բաւականաչափ միջոց, զայն ի գործ դնելու համար»:

Երկրորդ տեսակէտով, երբոր արբունքի չի հասած կին մը չափահաս մարդու մը հետ կարգուելով՝ յղի մնացած է վերոյիշեալ վեց ամուսնի պայմանաժամէն առաջ: Այդ յղութեան պատճառով ամուսնական կապը սեղմուած կ'ըլլայ եւ կ'ապացուցուի որ կինը արբունքի հասած է եթէ ոչ օրէնքով, գէթ գործքով, եւ այն ատեն ամուսնութիւնը օրինապէս անջնջելի է:

Եւ սակայն կնկանը յղի մնացած ըլլալը, արգելք չի կրնար ըլլալ ամուսնութեան ջնջումի պահանջումին, երբ խնդիրը էրկանը անչափահասութեան վրայ է, ինչու որ Յօդ. 185ը մասնաւորելով կ'ըսէ. «Երբ կինը անչափահաս է...» Եւ այդ՝ առանց պատճառի չէ: Կնկան մը յղութիւնը կ'ապացուցանէ իր արբունքի հասած ըլլալը, բայց բնաւ միեւնոյն բանը չապացուցաներ էրկանը նկատմամբ, ինչու որ ան կրնայ հեղինակը չըլլալ այդ յղութեան: Հակառակ պարագային, կինը շնութիւն գործելով պիտի կրնար խաբել օրէնքը եւ պնդել թէ իր էրկը արբունքի հասած է եւ այդպէսով արգելք ըլլալ ամուսնութեան ջնջումին: Որով ամուսնութեան մը ջնջումին մասին անընդունելիութեան երկու պարագայ կայ կնկանը համար եւ մէկ՝ էրկանը համար, այն է, ինչպէս ըսինք արդէն, վեց ամիս անցնելը, արբունքի հասած օրէն ետքը:

97.— ԵՐԿՐՈՐԴԻ ՄԱՍՆԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ. «Երբ վերոյիշեալ յօդուածին մատնանշած պարագային մէջ կնքուած ամուսնութեան մը համար հայրը, մայրը, ծնողներն ու ընտանիքը հասանդիւն յայտնած են, ա' իրաւունք չեն ունենար այդ միեւնոյն ամուսնութեան ջնջումը պահանջելու» (Յօդ. 186):

«Օրէնքին հետ խաղալիքն ետքը, պէտք չէ որ ամուսնութեան նուիրականութիւնն ալ իրենց խաղալիք ընեն» կ'ըսէ օրէնսգէտ մը:

Տարակոյս չի կայ սակայն, որ բացառութիւն է միայն այն պարագային մէջ, երբ այդ աղգականները խաբուած են, ու կեղծ ծննդեան վկայագիրի մը հաւտալով տուած են իրենց հաւանութիւնը:

Եւ յետոյ Յօդ. 186ին մէջ մատնանշուած անընդունելութեան պարագան, մի միայն անչափահասութեան վրայ հիմնուած չեղեալութեան համար է: Ծնողները ու ընտանիքը, ամուսնութեան մը հաւանութիւն յայտնած ըլլալուն համար, չեն զրկուած ամէն կարգի չեղեալութիւններու ալ պահանջումի իրաւունքին. օրինակի համար, երբ աղգականութիւն կամ խնամութիւն կայ այն աստիճան մօտ՝ ուր ամուսնութիւնը արգիւտած է:

98.— Զի լուծուած նախկին ամուսնութեան մը գոյութենէն առաջ եկած չեղեալութիւն. (կրկնամուսնութիւն): Ըստ վերագրեալ ընդհանուր սկզբունքներուն, կրկնամուսնութեան պատճառով, ամուսնութեան ջնջում կրնան պահանջել ամէն անոնք՝ որոնք շահ ունին գործին մէջը եւ ընդհանուր դատախազը: (Յօդ. 184 եւ 188)

Միշտ սիւննոյն սկզբունքներուն հետեւութիւնով, կրկնամուսնութենէ առաջ եկած չեղեալութիւն մը երբեք չի չէզոքանար ու վերնար, ոչ երկու կողմին վաւերացումով, ոչ ժամանակ անցնելով, ոչ ալ կատարուած իրողութիւն ըլլալուն համար:

[Ամուսնութիւն մը մշտ չեղեալ է, երբ կրկնամուսնութիւն կայ. 1. նոյն իսկ եթէ 30. տարի ալ անցած ըլլայ երկրորդ ամուսնութեան վրայէն, ինչու որ հանրային բա-

րեկարգութեան եւ մաքուր բարքերու խնդիրները չունին պայմանաժամական վախճան։ 2. Նոյն իսկ եթէ առաջին ամուսնութեան լքուած կողակիցը մեռնի, թէեւ այդ թուականէն սկսեալ երկրորդ ամուսնութենէն ծնած զաւակները շնական կամ շնորդի չեն ըլլար, այլ պարզապէս բնական զաւակներ կը սեպուին։ 3. Նոյն իսկ նոր ամուսնութեան կողակիցներէն մէկուն մեռնելովը՝ Այս ան պարագան է, ուր դիմակողմի աղօգականները միջամտելու և չեղեալութեան իրենց պահանջումը արժեցնելու իրաւունք կ'ունենան]։

99.— Ամուսիններէն մէկուն բացակայութիւնը ամուսնութեան լուծումի պատճառ մը չէ՝ Ներկայ եղող ամուսինը իրաւունք չունի նորէն կարգուելու. որչափ ատեն որ իր կողակիցին մահը ապացուցուած չէ՝ Բայց, իրականութեան մէջ կը պատահի երբեմն որ, այդ ամուսինը, նոր ամուսնութիւն կը կնքէ, հակառակ օրէնքին բացայայտ պահանջումներուն։ Այս ամուսնութիւնը պէտք կա՞յ անպատճառ ջնջելու։ Ո՛չ. ինչու որ իր նոր ամուսնութեան վաւերականութեանը դէմ եղած միակ խոչընդոտը, իր բացակայ ամուսինին գոյութիւն ունենալն է, ինչ որ սակայն չէ ապացուցած։ Քանի որ ներկայ ամուսինի մը, նորէն կարգուելու արտօնութիւն չի տրուիր, որչափ ատեն որ բացակայ ամուսինին մեռած ըլլալը չի հաստատուի, անանկ ալ, անգամ մը օրէնքին անսաստուելէն ետքը, նոր ամուսնութեան չեղեալութիւնը չի կրնար պահանջուիլ մինչեւ որ չապացուցուի, ամուսնութեան օրը առաջին ամուսինին ողջ ըլլալը։ Յօդ. 139ն է որ կը սահմանէ այդ կէտը։ «Նոր ամուսնութիւն կնքող մեկուն բացակայ կողակիցը միայն իրաւունք ունի, անճամբ կամ իր գոյութեան ապացոյցը բերող լիազօր ներկայացուցիչի մը միջոցով, ջնջումը պահանջելու այդ նոր ամուսնութեան։»

[Կարծողներ կան որ, որչափ ատեն որ բացակայ ամուսինը ուղէ, և նոյն իսկ եթէ վերադարձած ըլլայ իր ամուսինին մօտ, կրնայ ձայն չի հանել, ամուսնութեան ջնջում չի պահանջել եւ իրմէ զատ ոչ ոք իրաւունք ունի բողոքելու ըստ Յօդ. 139ի։ Ասիկա սխալ է. Երբոր բացակայ մը կը վերադառնայ եւ երկու էրիկով մէկ կնկան կամ երկու կնիկով մէկ էրկան պարագայի մը դայթակողութիւնը կուգայ երեւան, ո՛չ շահ ունեցողները կրնան լռել, ոչ ալ ընդհանուր գատախաղը՝ որ հանրային բարոյականը ունի իրեն ուշադրութեամբ և առարկայ։ Յօդ. 139 կը խօսի բացակայ ամուսինին վրայ. այդ բացակայ ամուսինին ունեցած գոյութիւնը կասկածի տակ է, եւ որչափ ատեն որ այդ կասկածը կայ, կը մնայ, ոչ ոք իրաւունք ունի այդ ամուսնութեան դէմ ոգորելու, եթէ ոչ բացական ինքն իսկ կամ իր ներկայացուցիչը. Բայց անգամ մը որ բացակայութիւնը կը դադրի, ամէն մարդ իր իրաւունքը կը վերստայ եւ Յօդ 184ի մէջ նշանակուած բոլոր անձերը կրնան ամուսնութեան ջնջում պահանջել]։

(Շարունակելի)

ՊՈՏՐԻ ԼԱՔԱՆԹԻՆԸՐԻ

Ապսուլլան ընտանիք իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ ամէն անոնց որոնք իրենց ցաւակցութիւնները յայտնեցին ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԻՍԿՈՒՀԻ ԱՊՏՈՒԼԼԱՋԵԱՆԻ մահուան առթիւ։

ԿԱՐԵՒՈՐ ՀԱՄԱՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Այժն տարի այս ատեններ առիթը կ'ունենանք յետահայեաց ակնարկ մը նետելու ՊԱԼԲԱՆ ապահովագրական ընկերութեան վրայ իր պաշտօնական համարատուութեանէն տեսնելով ընդհանուր գործառնութեանց անհամեմատ կերպով աճումը եւ մեծ յառաջադիմութիւնները:

Նկատելով որ համարատուութեան համար թուանշանները աւելի պերճախօս են, անհրաժեշտ կը դատենք քանի մը թուումն մասանցը ընել հոս «Պալքան»ի գործառնութիւններուն: Այսպէս մինչ անցեալ տարի կենաց ճիւղը 33 միլիոն ֆրանք ապահովագրեալ գումարով մը կը փակուէր, վերջացող տարին այս գումարը բարձրացաւ 40,757,270 ֆրանքի, ինչ որ եթէ բաղդատութեան դրուի ուրիշ շատ մը ընկերութեանց chiffresներուն հետ, Պալքանի առաւելութիւնը հոս ակնյայտ կ'երևի:

Այս յառաջադիմութիւններով օգտուած ընկերութիւն մը անշուշտ սոյն համեմատութեամբ իր միւս ճիւղերուն մէջ ալ պիտի բարգաւաճէր, եւ որովհետեւ հրդեհի ճիւղն ալ կարեւոր մէկ մասը կը կազմէ «Պալքան»ի գործառնութեանց մէջ, համարատուութիւն մը դուրկ չէ օգտակարութենէ:

Հրդեհի ընդհանուր բոիմը մինչեւ վերջացող տարին կը հասնի 3,574,818 ֆրանքի. այս գումարէն զիջելով ծախքերը, զօմիսիօնները եւ վճարուած վնասները, որոնց համար այս ընկերութիւնը միշտ ողջամիտ եւ առատաձեռն գտնուած է, յաջողութիւնը ունեցած է իր զրամագլուխը կազմող գումարը ամբողջովին բաժնետէրերուն վերադարձնել եւ ասկից զատ 900 հազար ֆրանքի մօտ շահ տալ: Ահաւասիկ այս ընկերութեան հսկայ յառաջադիմութիւնը, որ արդիւնք է ձեռնհաս վարիչներուն կարողութեան եւ գործունէութեանը:

Բայց եթէ կայ պարագայ մը որուն վրայ կ'արժէ ծանրանալ այն ալ ընկերութեան ժողովուրդին օգտին մէջ իր շահը փնտռելն է. այսպէս «Պալքան» կենաց ճիւղի որ ըստ օրէական յառաջադիմութիւնը կը պարտի իր պարզ, աւելորդ պայմաններով չի խճողուած բօլիսներուն եւ մանաւանդ անհամեմատ կերպով աժան թարիֆներու որոնց մէջէն բոլորովին վտարած է երեւակայական շահաբաժիններու participation aux benefices գրութիւնը:

Ուշագրաւ պարագայ մը որ անշուշտ գոհութեամբ պիտի դիտուի այն ալ «Պալքան»ի ընծայած զիւրութիւնն է իր յաճախորդներուն որով յանձն առած է մինչեւ 1000 ֆրանքի ապահովագրեալ գումարով կենաց գործեր ընդունիլ չնչին գումարի մը փոխարէն, ընտանեկան ապագայ դժբաղդութեան մը առաջըը առնելով:

Աւելորդ չէ յիշել որ «Պալքան»ի հրդեհի եւ կենաց ճիւղերէն զատ ունի նաեւ ծովային եւ արկածներու ճիւղը, որոնց ներկայացուցած խիստ դիւրամատչելի պայմանները ուշադրութեան արժանի են եւ ուրախ ենք յայտարարելով որ արկածի ճիւղն ալ սկսած է Թուրքիոյ մէջ գործառնութիւններու: Ընկերութեան այս տարուան շահաբաժինը եղած է 140/0:

Ուստի, կը մնայ հանրութեան օգտուիլ «Պալքան»ի ընձեռած այս զիւրութիւններէն որ ցարդ ոչ մէկ ընկերութիւն չէ ընծայած: Շնորհաւորելի է Շըվալիէ Միւսիւ Օթթօ Պիլիկ որ այնքան ձեռնհասօրէն կը վարէ Ընկերութեան ընդարձակ գործառնութիւնները:

Ջերմապէս շնորհաւորելի է նաեւ «Պալքան»ի Թուրքիոյ ընդհանուր ներկայացուցիչը Արչակ էֆ Ունճեան որ իր գործունէութեամբը եւ ուղղամտութեամբը իրաւամբ կը վայելէ հանրութեան վստահութիւնը եւ համակրութիւնը, հետզհետէ զարկ տալով գործին, թէ հոս եւ թէ դաւանները որչափ կենաց, նոյնքան հրդեհի ճիւղին մէջ: